W. Aebersold

Bekem Makaampo Het verhaal van Makaampo. (Sangirese tekst met Ned. vertaling)

In: Bijdragen tot de Taal-, Land- en Volkenkunde 113 (1957), no: 2, Leiden, 122-167

This PDF-file was downloaded from <http://www.kitlv-journals.nl>

BĒKEM' MAKĀAMPO *)

I amang i Makāampo i Tangkuliwutang. I ninange i Nabuisang, ana i Sasēllabē tau Taghulandang,² dēduan sangiang Din, (diēng u Ruang)³ nakoā solong Hainisē⁴ (Talaudē).

Su tempom kawawantel'i Makāampo su Hainisē, piā hinduane katoang. Katoang ene nēlawung tēmboe, lilane natarang-tarang su rēhūe. Batuū ene tēmboe tinganeng nēbale,⁵ ualim⁶ pangangēllas' u hinduane; rēhūe timolo sarang gati, sēbae timuwo nēbinein dēhūe. Sarētāu puid'i Makāampo natipo, katoang naluka, kŭ timondo. Kai māeng i Makāampo kumaēng, katoang mālaing lūlēllang. Samurine katoang nilingka su kēhu, kŭ, sen⁷ ta saŭ kinasilo.

Kakēdumang⁸ i Makāampo nilēbing, ute kai nēbaŭi nakoā sumu. (Sarang tempo ini sumu ene wodam mapia, isēsēba : sumung kakēduang i Makāampo. Gahie mēsulung-sulung u kakēdumang d. akēe tawe maralēsa manilaing⁹ mēhangu kereapa.)

* Aan het omvangrijke Sangirese woordenboek, dat door wijlen Mr K. Steller en W. E. Aebersold is samengesteld en dat dit jaar verschijnen zal, waren enige teksten toegevoegd, die voor plaatsing in de Bijdragen alleszins in aanmerking komen. Na het verhaal van Himbawo, dat in deel 108 p. 256 sqq verscheen, publiceren wij thans het belangwekkende verhaal van Makāampo, eveneens met vertaling en aantekeningen van de hand van de heer Aebersold. De spelling is op enige punten gewijzigd en is thans aangepast aan die van het woordenboek, dat ter perse is. Deze wijzigingen, op voorstel van Dr Scherrer ingevoerd, zullen in het voorwoord tot dit woordenboek worden verantwoord.

Red.

¹ Het genitief-partikel „n” van bēke-n, veranderd voor b, m en p in „m”.

² Taghulandang is het Zuidelijkste der grote Sangihē-eilanden.

³ Ruang is de naam van de vulkaan vlak zuid-west van Taghulandang. Din (Diēng) is een geest op deze vulkaan.

HET VERHAAL VAN MAKAAμπο

De vader van Makaaμπο was Tangkuliwutang. Zijn moeder was Nabuisang, de dochter van Salëllabë, een man van Taghulandang en de prinses Din (een geest van de vulkaan Ruang), die naar Hainisë (op Talaud) gegaan waren.

Bij de geboorte van Makaaμπο te Hainisë, had hij een tweelingbroeder, een python. Deze python legde zich op zijn hoofd, met zijn tong op het voorhoofd (van het kind). Daardoor werd zijn hoofd ovaal tengevolge van de omstrengeling door zijn tweelingbroeder; zijn voorhoofd groeide naar het gezicht, zijn borst naar het hoofd toe. Toen de navel van Makaaμπο afviel, liet de python los, en kroop weg. Maar telkens als Makaaμπο aan het eten was, kwam de python ook mee uit zijn bord eten. Tenslotte kroop de slang in het bos weg en werd niet meer gezien. De placenta van Makaaμπο werd begraven, en veranderde in een put. (Tot op de dag van heden is deze put nog goed en wordt de „put der placenta van Makaaμπο” genoemd. Zij ziet er precies uit als een placenta en haar water raakt nooit op, al is het nog zo droog).

Toen Makaaμπο nog in de kraamkamer was, oefende Tangkuliwutang het vissersbedrijf uit; zijn bootje was een balasoa. Terwijl hij eens aan het vissen was, ontmoette hij vijanden, krijgslieden van de Nanusa-eilanden, die kwamen om de mensen van Hainisë te beoorlogen.

⁴ Hainisë = Rainis, plaats aan de Oostkust van het eiland Karakelang (Talaud-eilanden).

⁵ bale = ovaal, vergel. het hoofd van Himbawo (Bijdr. deel 108 pag. 267⁴).

⁶ ualing = ten gevolge van; ook de uitgang „ng” van vele bijwoorden veranderd in „m” voor b, m en p; zie aant. 1 en 7.

⁷ beng, deng, neng, mang en seng ondergaan dezelfde verandering in „m” voor de labialen b, m en p, voor de dentalen d, n, s en t echter in „n”, zoals N. Adriani ook aangeeft Sang. Sprk. pag. 255: delain taku....; en: den nianuang....

⁸ De placenta speelt bij de bewoners van deze eilanden een grote rol; vergel. J. H. Stokking, „Gebruiken bij zwangerschap en geboorte op Talaud”, Mededeelingen v.w. het Ned. Zendelinggenootschap 1919 pag. 227.

⁹ Sommige bij- en/of voeg-woorden echter worden als stamwoorden beschouwd en behouden de uitgang „ng”, zelfs ook na invoeging van „lai”, „e” of „we”. Hiertoe behoren: kahiang, maeng, maning, naung, sarung, solong, sulung; zo zegt men: maembeng, manilaing, nauiaing, saraweng, saruweng, solong edg.

Su tempong i Makaampo ipētētālapuhang,¹⁰ i Tangkuliwutang ambake mēbēbāē, sakaenge wālasoa¹¹ Sēnsule piā i sie nēbāē, nēsombangkēn¹² dalako mēsasekē u tau Nanusa¹³ (ēndaī mangalo tau Hainisē).

Batūu kai namotō monan sakaeng u pangalo, ute i sie nisoḷangengkēn sire. Sarētāu nisoḷangeng, i sie nēbansagē d. nēbera ēngkuēng: „Iā kai tau Tawukang, baline tau Hainisē!” Kuteu dalakon Nanusa kai simimbang: „Tau Tawukang maḷaim piā puane (tēmboē)”. Tangu i sie nilurangkēn sire, kṽ nipate, tēmboē niwawa soḷong Hainisē.

Mangkeng¹⁴ kṽkatēllange i Makaampo, ute ambake mṽngekē. Lawō lai manga rariō u Tālaudē mēmṽngekē dingang. Maeng u i Makaampo mṽngekē, ute kinā ahoēng i sire. Kai i Makaampo man tā kakēdīe. Mēngkate kerene adat¹⁵ i sire ute piāe i sie sasāe saṽ mṽngekē, nēbawāe warā i amange. Narēnta nilēbinge su ēnne. Bōue' i sie nangekēe. Kṽpangkēe ute manga rariō u Tālaudē saṽ e rimēnta nēmṽngaho kinā.

I Makaampo nēbera si sire: „Kuhakowe, u mēntēhang i kamene taku pateēng!” Kai manga rariō u Tālaudē tawe nahimang bawerane r. nēmṽbera: „I kau ēndaī kētāu sēsānu, makapate si kami lawō?” Tanakatahang i Makaampo, mēngkate nangalā barāe, namilī si sire, hakīu pia u nate. Bōu ene i sie nakoā soḷong balē; narēnta i sie nēluhem¹⁶ pakeang i amange, wōue' i sie timāḷang soḷong Melong-u-ēnne.¹⁷ Sene i sie

¹⁰ Afgeleid van „dapuhang”, mēdapuhang = koken, maar bedoeld is de „siwe”, een eigen voor de kraamvrouw afgeschut vertrekje in huis, waarin zij na de bevalling gebakerd, dikwijls half geroosterd wordt. In dien tijd mag ook het kind niet van de moeder weggenomen worden. Zie Stokking, „Gebruiken...” pag. 223.

¹¹ Het kleinste model boot met uitleggers, slechts voor één persoon.

¹² De partikel „n” blijft onveranderd voor de dentalen: d, n, s, en t. Vergel. aant. 7.

Aangezien hij direct vóór de voorsteven van de boot der strijders langs voer, werd hij door de uitleggers van hun boot geraakt. Toen de uitleggers in elkaar gehaakt waren, schreeuwde hij en riep, zeggende: „Ik ben een man van Tabukang en niet van Hainisë!” Maar de vijanden van Nanusa antwoordden: „De Tabukanesen hebben ook een hoofd!” Daarop trokken zij hem in hun boot, doodden hem en brachten zijn hoofd naar Hainisë.

Makaampo werd steeds groter en het vissen werd zijn ambacht. Ook veel jonge lieden van Talaud gingen met hem uit vissen. Wanneer Makaampo aan het hengelen was, ontroofden de anderen hem de vis. Maar Makaampo deed volkomen onverschillig. Aangezien hun gedrag zo was, nam hij, toen hij weer eens ging hengelen, het zwaard van zijn vader mee. Aan het strand aangekomen begroef hij het in het zand, en ging hengelen. Terwijl hij hengelde kwamen de Talaudse jongelingen weer en stalen de vis weg.

Makaampo zei tegen hen: „Houden jullie toch op, anders zal ik jullie doden!” Maar de jongelieden van Talaud geloofden hem niet en zeiden: „Jij bent immers alleen, hoe zou je ons velen kunnen doden?” Makaampo kon zich niet beheersen, hij haalde het zwaard en hieuw naar de jongelieden, zodat er sommigen gedood werden. Daarna ging hij naar huis, daar aangekomen trok hij de kleren van zijn vader aan en vluchtte naar Melonguëne. Daar verbleef hij in de top van een bloed-saliseboom. (Tot op deze tijd staat deze bloed-saliseboom nog aan het strand en groeit daar. Hij wordt de „salise van Makaampo” genoemd). De ouders van de Talaudse jongelieden die gedood waren, zochten hem, maar konden hem niet vinden.

Toevallig hoorden de familieleden te Moadë van het gebeurde; de beide ooms nu, Ansigā en Makalupa (beiden jongere broers van Makaampo's vader) voeren met de gehele bemanning uit, om Makaampo te halen. Toen zij op Talaud aankwamen, gingen zij te Melonguëne voor anker. Daar stond aan het strand een hele grote bloed-saliseboom. Zij stapten uit en de bemanning bereidde eten onder deze boom. Maar

¹³ Noord-Oostelijk van de Talaud-eilanden.

¹⁴ De uitgang „ng” blijft steeds bestaan voor: g, h, k, l, ng en voor de klinkers en dient ook aldus te worden geschreven.

¹⁵ Het woord „adat” is hier gebezigd in de zin van: gedrag, wijze van doen.

¹⁶ De nasaal „n” wordt als „m” uitgesproken voor de labialen b, m, en p; vergel. ook aant. 1.

¹⁷ Talauds = Molonguane, plaats op Zuid-Karakelang.

natana su koto u kalu salise-raha.¹⁸ (Sarang tempo ini salise-raha ene wodam mapia, timuwo su apeng. Ku isēsēba: „Salisem-Makāampo”.) Manga ghaghurang u rario u Talaudē nipamateēng u anae mēdēdeae si sie pateēng, kai semben ta nikareā.

Sarētā u nikaringih’u manga ghaghurange su Moadē,¹⁹ tangu i siren tatae, i Ansiga dēduam Makalupa (i rēdua ini tuaring amange) ringangkeweng kalawou sasakene, tanae mangala si Makāampo. Nahumpa u Talaudē i sire namalango su Melong-u-ēne. Su apeng kai pia kalu salise-raha masaria. I sire nēmpētumpae, manga sasake nem-pēkoae kaēng su alung u kalu ene. Ara kapēkoae kaēng pia e wuang kalu r. manga hakonda pēsēmpēdi mahēgu, nae taghalē manawo su kaēng.

Niralingaraēngken sire, sēngkakēlla kai pia taumata nae su koto u mēlēhondosē buang kalu r. manga hakondakalu, ku naung mēnēnakalē kanini. Tangu nikuiangken sire niaparēllusē, kai i sire tawe nakakirala dariō ene.²⁰ Narēllusē, ute dariō ene mēngkatewe nanēdem barae, limika si sire. Sarētā u limika, nikakiralaen sire bara i Tangkuliwutang; buhūe i sire nasingka u dariō ene kai i Makāampo. I Ansiga dēduam Makalupa nakiwaloe si sie: „Mēnsang i kau i Makāampo?” I sie simimbangke: „Ia e i Makāampo!”

Boueten nipaulikang u i rēdua kai tuaring amange, ku kai mangala si sie, ute i sie nilurangken siren tatae su sakeng, niwawae solong Moadē. I ninange (i Nabuisang) niwalan sire su Hainisē.

Su Moadē i sie taghalē ipangala i tatae sire sipa su lantang. Sēnsulē i rēduang ēllange, tarai nangala sipa, kai sipa e tawe nitēpase kai nasueng inunge si sie, woue’ i sie namate ēllange, rahane nitaho su kalēbē, bou ēne niwawae si tatae.

I Makāampo ute nakareae kapapuēnge, arenge i Marinsai (ana i Wolinsangiang) tau Wowongkalumpang.²¹ Ara i rēdua kapēdalahikinge, i Makāampo kai makamuēng²² kapapuēnge kai pia esē baline māmellasē.

¹⁸ Vermoedelijk de strandboom door Pardo de Tavera: *Terminalia catapa* genoemd.

¹⁹ Belangrijk dorp op Zuid-Tabukang; Moadē = Salurang. De beide jongere broers van Tangkuliwutang moesten na het overlijden van de vader van Makāampo de zorg voor de jongen op zich nemen. Volgens een andere lezing waren zij echter broers van Nabuisang. Af en toe wordt ook de volgorde: Ansiga, Makalupa en Tangkuliwutang aangetroffen, alsof Tangkuliwutang

onder het eten koken vielen telkens vruchten van de boom en dorre takjes in het eten.

Naar boven kijkend zagen zij iemand in de top van de boom, die de ondeugendheid had telkens boomvruchten en dorre takjes naar beneden te werpen. Toen zij hem riepen naar beneden te komen, herkenden zij hem niet.

Beneden aangekomen hief de knaap z'n zwaard op en liep om de anderen heen. Terwijl hij om hen heendraaide, herkenden zij het zwaard van Tangkuliwutang, en merkten dat deze jongen Makāampo was. Ansiga en Makalupa vroegen hem: „Zeg, ben jij Makāampo?” Hij antwoordde: „Ja, ik ben Makāampo!”

Nadat hem medegedeeld was, dat zij beiden de jongere broers van zijn vader waren en dat zij gekomen waren om hem te halen, werd hij door zijn ooms in de boot gebracht en naar Moadē vervoerd. Zijn moeder (Nabuisang) lieten zij te Hainisē achter.

Te Moadē moest hij telkens voor zijn ooms palmwijn halen in de tuin. Eenmaal ging hij met een slaaf palmwijn halen, maar hij dronk die zelf op, doodde zijn slaaf en liet het bloed in de bamboekoker lopen, waarna hij dat aan zijn ooms bracht.

Makāampo huwde een vrouw, met name Marinsai (een dochter van Wolinsangiang), van Wowongkalumpang. Terwijl zij met elkaar leefden, bespiedde Makāampo zijn vrouw, die nog een andere man had om hem te vervangen.

de jongste was geweest.

²⁰ Volgens anderen werd hij in de boom zittende direct herkend aan het neerhangende zwaard van zijn vader.

²¹ Een plaats op Zuid-Tabukang.

²² Letterlijke vertaling: een levend mens als lokaas ergens plaatsen, tevens zichzelf verdekt opstellen om vandaar de komst van de verwachte geest (of vijand) te bespieden.

Tangu i sie mēnkate namaringang u ěllange sēnkatau nakoā soļong Mēndaku²³ nēpakinsaghe. Su sēhēbi i rēdua nawalje wou nēpakinsaghe, i sie nēparentae ěllange nipētongka u winongosē, boue' i sie ěndai nēsakaeng. Narēnta i sie mēngkatewe nanēka kapapuēnge r. tau esē 'ndai mamēllasē, nitēka sēngkatēka, ku i rēdua nasue nate. Bou ene i sie sau nēsakaeng soļong Mēndaku, narēnta winongosē dem⁷ bēdan tamata.²⁴

Sēngkarioēllone i ninange kinaratingang (i Woļinsangiang) dimolohem manga ěllange ipēlēhabarē si Makāampo su Mēndaku, u kapakuēnge i Marinsai kai piā u namate. Kai i Makāampo tawe nawawa, kētaen nakiwawang kinā d. nēbera su rarolohang u: „Mēngkate lēbing i kamene!”

Nalium pira ěllo, kapapuēnge nalēbing, buhue i rēdua napule. Narēnta i sie mēngkatewe namingkung pundaļē. I Woļinsangiang nēberae si sie: „Amang! Kawe ren ta wotonge i kau mēhalē halē mata-tētogē, batuu kapapuēngu wuhu kakate.²⁵ Tumuhu adat'u tau kaļamona, taumata maeng kapataēng u kapapuēnge, ute kai raralokaēnge kaheke u wango lumanisē, pangangirulumange buam bango lumanisē. Hēdo makapēdea bawine waline r. makapēhalē matētogē kaheke ěndai mahenē, d. wuam bango 'ndai daunge mēnggēde.

Batuu nipēberaēng kerene, i Makāampo nēpēdue, i sie mēngkatewe namingkung gatim Boļinsangiang, ku nate, bou ene i sie napule soļong anun tatae sire.

Tangu i sie sauewe taghalē iapangala i Ansiga dēduam Makalupa sipa. Sēnsule i rēduang ěllange arenge i Saļumpito nirolohē nipangala sipa su apeng u Wiwai,²⁶ kai sipa man ta matatēpasē, kereewe adate naung kaļamona, man lēinumange. Tangu nipakiwaļoēngken tatae: „Mēnsang suapa sipa niala i rua?” Apa marēngu i Saļumpito nangaku u kai i Makāampo nangingung. I Makāampo nēpēdue su ěllange.

Nēsaye i rēdua nirolohē nipangala sipa su ulune.²⁷ Nahumpae i Makāampo rēduan Saļumpito, ute i Saļumpito nawje su kotō u akelē,²⁸

²³ Een eilandje ten Zuiden van Groot-Sangihē.

²⁴ Zo vlug had Makāampo de daad verricht!

²⁵ Zij veronderstelde dat hij al weer een andere vrouw zou willen zoeken, wat blijkt uit het vervolg van haar redenering.

Nu nam hij een van zijn slaven mee en ging naar Mendaku om daar te vissen. Toen zij 's nachts van het vissen terugkwamen, beval hij zijn slaaf sago-stengeltjes te poffen, en hij ging varen. Toen hij te Moadë aankwam stak hij zijn vrouw zonder meer neer en de man die hem verving stak hij eveneens neer, zodat beiden stierven. Daarop roeide hij weer naar Mendaku terug, en bij zijn aankomst waren de sago-stengeltjes nog rauw.

De volgende dag zond zijn schoonmoeder (Wolinsangiang) slaven uit om Makāampo te Mendaku mede te delen, dat zijn vrouw Marinsai door iemand gedood was. Makāampo ging echter niet mee terug, maar stuurde slechts vis en zeide tegen de boodschappers: „Begraven jullie haar maar!”

Na verloop van een paar dagen na de begrafenis van zijn vrouw, gingen zij beiden (Makāampo en zijn slaaf) pas terug. Na zijn terugkomst begon hij met de dissels een roeispaan te maken. Wolinsangiang zeide tot hem: „Het is nog niet geoorloofd, vader, dat gij harde werkzaamheden verricht, omdat je vrouw pas overleden is. Volgens de overlevering der ouden moet een man wiens vrouw overleden is, op bladeren van een kokospalm liggen, die geel beginnen te worden, en zijn hoofdkussen dient een kokosnoot te zijn, die rijp begint te worden. Hij mag pas een andere vrouw gaan zoeken en mag pas hard werk verrichten, wanneer de kokosbladeren dor geworden zijn en de bladeren van de (ontkiemde) kokosnoot zich gaan splitsen.”

Omdat Makāampo op deze wijze berispt werd, werd hij boos en sloeg Wolinsangiang met de dissels in het gezicht, dat zij stierf. Daarop ging hij naar zijn ooms. Telkens werd hij weer door Ansiga en Makalupa gezonden om palmwijn voor hen te halen. Eens werd hij met zijn slaaf Salumpito gestuurd om palmwijn aan het strand van Biwai te halen, maar de palmwijn kwam niet, maar werd door hem opgedronken net zo als het vroeger gebeurd was. Hij werd door zijn ooms gevraagd: „Waar is de palmwijn, die jullie gehaald hebben?” Het duurde lang eer Salumpito bekende, dat Makāampo die opgedronken had. Makāampo werd boos op zijn slaaf.

Weer eens werden die beiden gezonden om palmwijn in het bos te halen. Toen Makāampo en Salumpito aangekomen waren, klom

²⁶ Strandje ten Zuiden van Salurang (=Moadë).

²⁷ ulune = het binnenland, bos, in tegenstelling tot: apeng = strand cf. aant. 70.

²⁸ Dit is de aren-palm, arenga saccharifera.

i Makāampo māhēdo su pūgene. Sarētau sipā niuluh'i Salūmpito mēngkatewe nasueng inunge si sie. I Salūmpito nēberae si sie: „Ké! Sipā e kai nasueng inunge, mēntēhang i kadua pēberaneng i tuangu rēdua!” Bawerane ene nakapēpēdu si Makāampo. Sarētau i Salūmpito narēllusē, ute sen ⁷ nihares'i Makāampo. napahia darua, kŭ nate; rahane nitaho su kalēbe, sasae niwawa sarang anun tatāe sire. (Orasē ini tampa ene isēsēba: Salūmpito — su Walau — watŭu nipamateēng i Makāampo si Salūmpito).

Ualing u kakanoa ene, i sie pinēpēduang i tatāe sire, tangu i sie timalang solong Manalu.²⁹ Sene i sie natana su pia puēng u watu, arenge Sēlle; nisēba kerene, watŭu sene i sie malaim ¹⁶ bēdam ¹⁶ māmate taumata waline; kŭ taumata apan nipatene, isēlle sene.

Bou ene i sie timalang solong Kuluhē.³⁰ Sene mālaing kere su Manalu, hakiu pia lai tampa sēmbau isēsēba Sēlle, u malaim panēllekang u taumata wou pinatene.

Tangu su Kuluhē kai pia tau maghurang u wanua i rēdua sēngkawin-gang, areng u esē i Linogē, bawine i Lama. I Makāampo ute nētanae su anun dēdua.

Sensule i Linogē deduang Lama kai nangampang lēba (nanile ³¹ kinā u lēba). Ara i rēdua mānilēe, kai nakasilo asu nate pia sohoe wulaeng. Sarētau nikakarilae u kai asum ¹ Makāampo, ute niwawaen dēdua niapasilo si Makāampo. Kai i Makāampo tawe nahimang u asu kawē nikasilon dedua su lēba, kueng i Makāampo kai i rēdua namate, tadeau pētakoēng bulaenge.

I Makāampo mēngkate nēkalanto:

„I kau ēngkuēng kai wēga?

Ia ana, ia ana,

nioba, ia nioba,

ia ana i Kakēngking,³²

nioba i Wilingbanua,³³

ana nakapene nusa,

nakatihubē buntuang.”

²⁹ Plaats op Zuid-Tabukang.

³⁰ Idem.

³¹ sile, manile = met een schepnet wissen; sasile = schepnet.

Salumpito in de top van de sagopalm, terwijl Makaampo bij de stam wachtte. Zodra Salumpito de palmwijn naar beneden gelaten had, werd hij door Makaampo opgedronken. Salumpito zeide tot hem: „Zeg, nu is de palmwijn helemaal op, straks worden wij weer berispt door de beide heren!” Dit gezegde maakte Makaampo toornig. Nadat Salumpito zelf naar beneden gekomen was, werd hij meteen door Makaampo neergeslagen, zodat hij in tweeën gesplitst, stierf; het bloed liet hij echter in de bamboekoker lopen en bracht die aan zijn ooms. (Nog heden heet deze plaats: Salumpito, op het strandje Balau, omdat Salumpito daar door Makaampo gedood werd).

Door dit gedrag werden zijn ooms zeer boos (op Makaampo) en hij vluchtte naar Manaļu. Daar verbleef hij aan de voet van een rots, genaamd „Sëllë”; zo genoemd, omdat hij nog andere mensen doodde en de door hem gedoodden daar onder begroef.

Daarvandaan vluchtte hij naar Kuļuḥ. Het werd daar net zo als te Manaļu, doordat er ook daar een plaats, genaamd „Sëllë”, was, waar ook door hem gedoodden verborgen werden.

En te Kuļuḥ was er een oud dorpshoofd met z'n vrouw, de man heette Linogë en de vrouw Lama. Makaampo ging bij deze beiden inwonen. Op een dag gingen Linogë en Lama naar de sterk gezwollen rivier om met het schepnet vis te vangen. Daarbij visten zij een dode hond, die een gouden halsband droeg. Zodra zij merkten, dat het de hond van Makaampo was, brachten zij hem naar Makaampo. Maar deze wilde niet geloven, dat de hond door hen beiden uit de rivier opgevist was, maar hij zeide, dat zij hem gedood hadden om het goud te stelen.

Makaampo zong aldus:

„Gij zegt, dat gij het niet weet?
Ik ben het kind, ik ben het kind,
de spruit, ik ben de spruit,
Ik ben het kind van Kakëngking,
de spruit van Bilingbanua.
Het kind dat de eilanden vulde,
overvol deed worden met strijders!”

³² Kakëngking is wellicht verkeerd geschreven voor: Karëngkung = vuist.

³³ Letterlijk: die het land ondersteboven keert.

I Linogě d. i. Lama məngkatewe nəkalanto:

„Mangampungke Ampo,
 kate anu ęllang,
 kaiho ęngkuęng: Kau ana, kau ana,
 nioba, kau nioba,
 kau ana i Kakęngking,³²
 nioba i Wilingbanua,³³
 ana nakapene nusa,
 tęgadę nakatihubę buntuang.
 Kaiho kai ta i Tiro,³⁴
 tawę i Tue,
 ku lanab'u ętu,
 saghe tętulaehę,
 lumanabę tawe lumanabę,
 mohu tawe mohu,
 matiang su wisi,
 nėhana su takiahę,
 tinai tumatinting,
 mamandang su pętang kęngkonda.³⁵”

Buoteng i sie nangęllang si Linogę dęduang Lama, i sie nakoę solong bułud'u Awu, hakiu sarang orasę ini pia batu sęmbau sene isęsęba „Batum Makaampo”, watuu naung kękaianeng i Makaampo. Bou wułud'u Awu i sie rimęsung solong Laine. Sene i sie nakaringhę pia taumata wahani sęngkatau arenge i Lahauwang, isęsęba lai si Mapohe-Ulu.

Tangu i sie nakoę sarang anun Lahauwang natana sene, Ku nakoę hapie. I sie ghimghilę si Lahauwang makireę u kaghiange. I Lahauwang simimbangke si sie: „Mapia i kau pękaghianke mauhen ³⁶ Sahabę,³⁷ pamileę sęngkatau wou tałoaran ¹² dędua.

³⁴ Over deze beide regels zijn diverse opvattingen in omloop. De volgende verdient wellicht de meeste aanbeveling: „kaiho kai ta i Tue, tawę i Tiro.” Een tue is een oester, die in de modder, in het vuil gevonden wordt en slaat in dit geval op Linogę zelf. Tiro daarentegen is het op spinrag lijkende, wit glanzende omhulsel van de cocon van een zeker insect, dat boven onder het dak der Sangirese huizen te zien is, en doelt hier op Makaampo. Deze tegenstelling van laag en hoog, nederig en verheven, glanzend, heeft dan de zin: als er

Linogë en Lamā antwoordden daarop:

„Vergeef ons wel, Ampo,
 maak ons tot uw slaven!
 Evenwel zegt men:
 „Gij zijt het kind, gij zijt het kind,
 de spruit, gij zijt de spruit.
 Gij zijt het kind van Kakëngking,
 de spruit van Bilingbanua,
 het kind dat de eilanden vulde,
 waarlijk overvol deed worden met strijders!
 Maar als Tiro er niet geweest was,
 was ook Tue er niet geweest!
 Bij de vloed van het eerste kwartier
 staat het rif maar net in het water;
 de vloed wordt niet hoog,
 de eb wordt niet laag;
 zwanger in de benen,
 geboren uit de armen,
 de ingewanden zijn gezwollen,
 opgerold tussen de wenkbrauwen.”

Nadat hij Linogë en Lamā tot slaven had gemaakt, ging hij naar de vuurberg Awu, waar tot op heden een steen ligt, genaamd „de steen van Makāampo”, omdat dit vroeger de zitplaats van Makāampo was. Van de vuurberg daalde hij af naar Laine. Naar hij gehoord had, woonde daar een held met name Lahauwang, die ook genoemd werd Mapohe-Ulu.

Hij ging dus naar Lahauwang, bleef daar en werd zijn vriend. Hij pleegde overleg met Lahauwang en verzocht hem een bruid voor hem te zoeken. Lahauwang antwoordde hem: „Het beste is, dat gij u verlooft met een prinses van Sahabë, kies er maar een uit van de twee.”

geen pleegouders waren geweest, dan zou er ook van Makāampo niet veel zijn terecht gekomen!

³⁵ De laatste 4 regels van deze woorden vormen een spotvers doelende op het uiterlijk van Makāampo; zie het begin van het verhaal, aanm. 5.

³⁶ mauhe is wisselterm van sangiang = prinses; wellicht afgeleid van ure = goud.

³⁷ Plaats op Noord-Tabukang. Aangaande het hier gegeven advies van Lahauwang verg. aant. 40.

Su Sahabĕ tangu kai piā mauhe rarua, i akang arenge i Timbangsehiwu, tuari i Somposĕhiwu, i rĕdua ini tamba inang tamba i amang; i amange i Mamata-Nusa, i ninange i Lonsong-u-Konda, isĕšĕba lai si Sompō-Wulaeng.

Piā i sie mĕlĕlombo su saļu u Laine, ute nakasilĕe i sie mauhe rarua 'ndai mĕdĕndenĕ su tangke, piā lantihie r. piā digae. I Makāampo mĕngkatewe tamai ringangu raļombone, narĕnta nitelede, nataho su mauhen Sahabĕ darua e. I Makāampo saļa lighae nanaļuru mahuala rarua ene, kų itĕtalange, kai tawe nikasapinge, watuu kai nilimpĕsohe. Manga lantihĭ d. riagae nĕbansagĕ, hakju nikaitukangkem Mamata-Nusa sire d. apam bawahanin Sahabĕ.

I Makāampo timaļangke; masanggidem baļe, i sie kaķuine si Lahauwang: „Pohe!³⁸ Ia buniko, ĕndaung kai sĕsahusuang i Mamata-Nusa sire, pateĕng!”

Engkuĕng i Lahauwang: „Sĕllungke wawa su aļung, pĕtĕngkataho wawa su wangka!” (Wangka ene kai pĕkakumbuniang i Lahauwang maeng piā seķe.) I Makāampo mĕngkatewe simĕllung kų nĕtĕngkataho su wangka marĕmma-rĕmmasĕ sene.

Naraļĕnna kadodo i Mamata-Nusa sire nesĕpue 'ndai, apidĕ sĕngkakiwaļone si Lahauwang: „Tawĕ taumata naotong sini, Pohe? U kai piā apa nĕlomba mauhen Sahabĕ darua, kų ini i kami manahusu si sie!” Engkuĕng i Lahauwang: „Tala, tawĕ taumata nataļang soļong ini. „Bou ene i Mamata-Nusa sire nĕbaļĕ kaķia.

Su karua suļĕe i Makāampo, man⁷ saļ adate mĕlĕlombo mauhe rarua ene, kų saļewe nipĕsasahusuang; kai tatalangenge man su aļung, saļ nĕtĕngkataho su wangka nipĕmbuniange kaļamona, kų tawe nikareā. Tangu piāe i sie saļ su raļung u wangka, kų i sie nikahuntikilang sene, i sie kai nipi (niwaļiaweĕng). Su ipine i sie kai nituwoĕng u sĕnsaļe, sarang nakakidating u wuļang; kahumange kai wuļang limangu. Tangu wuļang limangu ene mĕngkatewe nikaĕnge, kų sĕmbĕka nasue.³⁹ Ipi ini niķawĕkene su hapĕe i Lahauwang.

Su tempo ene i Lahauwang nĕbĕķee si Makāampo: „Dioĕllo i kami taraĭ soļong uļune,²⁷ mangasi bael'i Mamata-Nusa. Kų apam bawahanin Tawukang d. wawahanin Toadĕ kai matampung dala sene, mĕļĕmbe ķĕtaem mauhen Sahabĕ d. riagae, Maeng u i kami sen dala sene, ute

³⁸ „Pohe” is afkorting van de Sasahara-naam van Lahauwang: Mapohe-Uļu. Zie aant. 59.

Te Sahabě waren toen twee prinsessen, de oudste heette Timbangsě-hiwu, de jongste Somposěhiwu, zij waren van dezelfde vader en dezelfde moeder; de vader was Mamata-Nusa, de moeder Lonsong-u-Konda, ook wel Sompō-Wulaeng.

Toen hij in de Laine-rivier met het werpnet aan het vissen was, zag hij daar de beide prinsessen badende in een plas en er waren slavinnen en wachters bij hen. Makāampo ging zomaar met het werpnet daarheen; dichtbij gekomen wierp hij het net en ving de beide prinsessen van Sahabě. Makāampo kon de beide meisjes niet vlug genoeg pakken, zij ontglipten zijn handen. De slavinnen en de wachters schreeuwden zo hard, dat Mamata-Nusa en de helden van Sahabě daar verschenen.

Makāampo vluchtte; dicht bij huis gekomen riep hij: „Pohé! Verstop mij, ik word vervolgd door Mamata-Nusa en z'n makkers, die mij doden willen!”

Lahauwang zeide: „Kruip onder het huis, verstop je beneden in de kuil!” (Deze kuil was de verstopplaats van Lahauwang, als er oorlog was.) Makāampo kroop er onder, legde zich in de kuil en bleef heel stilletjes liggen.

Na een korte poos verschenen Mamata-Nusa en zijn makkers en vroegen Lahauwang: „Is hier niet een man geweest, Poh? Want er is een die de beide prinsessen van Sahabě met het werpnet ving, en nu zijn wij bezig hem te vervolgen!” Lahauwang zeide: „Nee, er is geen mens hierheen gevlucht!” Daarop zijn Mamata-Nusa en de zijnen weer teruggekeerd.

Voor een tweede keer gedroeg zich Makāampo aldus, dat hij de beide prinsessen met het werpnet ving, en weer werd hij vervolgd; op dezelfde vluchtplaats legde hij zich in de kuil en werd niet gevonden. En nu gebeurde het, toen hij weer in de kuil lag, dat hij daar in slaap viel en hij droomde. In zijn droom zag hij een sěnsale-boom opgroeien totdat die de maan raakte. Het was volle maan. En toen werd de volle maan door hem opgegeten, en een deel was weg. Deze droom werd door hem aan z'n vriend Lahauwang verteld.

In die tijd vertelde Lahauwang aan Makāampo: „Morgen gaan wij naar het binnenland om rijst te planten op het veld van Mamata-Nusa. Al de helden van Tabukang en de dapperen van de eilanden komen daar bijeen, slechts de prinsessen van Sahabě blijven achter met hun

³⁹ Met deze droom toonde hij zijn vermetelheid aan, die hem tot het ongelofelijke in staat stelde.

i kau tamaiko sarang anun dēdua, pēdudato, pamile sēngkatau wou tałoaran dēdua."

Sēngkariēllone mang kere iļēhabar'i Lahauwang. Tangu i Makāampo natamaie soļong balem Mamata-Nusa, barae niwawa. Sēngkakēlla mauhen Sahabē darua māiang mēṭētałoara lisung, mēlēlisij ilo. Nahaung i sie, nanawu barae, apid'u nēkaļanto:

„Manawu sondang, sondangku,
sondang kaļibotoku,
takū ipanēka andi,
ipamihua mahuala."

Apid'u i sie naiang nēṭēngkatałoara su mauhe rarua r. kaḃerane: „Paulie i rua, mēnsang mapulu arau madiri, maeng madiri i rua takū pateēng." Palange sēmbēka nilaēpisē si Timbangsēhiwu sēmbēka si Somposēhiwu. Diagae timaļang soļong baelē, nauļi si Mamata-Nusa sire, Narēnta sēngkakēlla wēdang kaasje. I Mamata-Nusa nakiwaļoē su riagae: „Mensang kai apa nakataļang si kau?" Diagae simimbang: „Dade kai pia tau esē dimēnta naiang nēṭēngkatałoara, palange ruambēka nipangēpisē si wawuku rēdua." I sire mēngkate sēngkawera: „Mang apa pēsēsasahusuang nāē pira ēllo e, mapia sasaekangkeng kite saū deakeng pateēng."

Tangú, i Lahauwang gimighilē si Mamata-Nusa r. su mapian Sahabē baļine r. nanēgu ēngkuēng: Mapia i kamene kerēe manahusu taumata ene. I kamene pēdeako taumata tahawanti, tahatariang, tahapēdarango, r. tahapēmanu, kū pakikakēllaiko mēnsang apa raļakī ene sumēhang kereapa. Kereu sumēhang daļakī, mapia pēsasumbalaēng i kite deakeng kū pateēng; kai kerēu sumēhangbe mapia, ute mapia taumata ene aḃēkaghiang mauhen Sahabē darua 'ndai!⁴⁰

Tēgu ene nitarima mapia, kū i sire nakireaem manga tahapēkakēlla e.

⁴⁰ De reden tot het geven van dit advies moet de angst voor Makāampo geweest zijn, want bigamie zowel als polygamie waren van oudsher in strijd met de „adat" op de Sangihē-eilanden. Dit wellicht in tegenstelling tot de gebruiken op

bewaker. Ga jij dan naar de beide tõe, wanneer wij daar aangekomen zullen zijn, spreek met hen en kies er een van de twee uit."

De volgende dag geschiedde het zoals Lahauwang verteld had. Toen ging Makaaμπο naar het huis van Mamata-Nusa en nam zijn zwaard mee. Hij trof de beide prinsessen van Sahabẽ zittende aan, de rijst-stamper tussen zich in, met de handen rijstkorreltjes ontbolsterend. Naderbij komend trok hij zijn zwaard en zong:

„Ik trek mijn dolk, mijn dolk,
mijn kris, mijn schrikaanjagende kris,
een meisje zal door mij gestoken,
een jonkvrouwe gedood worden!"

Toen zette hij zich tussen de beide prinsessen en zeide: „Zegt het maar, gij beiden, of jullie willen of niet, indien gij niet wilt, dan zal ik jullie beiden doden!" Met het ene been drukte hij Timbangsẽhiwu, met het andere Somposẽhiwu vast. De bewaker holde naar de tuin en vertelde het gebeurde aan Mamata-Nusa en zijn makkers. Toen hij er aankwam, waren zij nog aan het rijst poten. Mamata-Nusa vroeg de bewaker: „Waarom hol je zo hard?" De bewaker antwoordde: „Beneden is een man gekomen en heeft zich tussen de prinsessen gezet; met zijn beide benen klemt hij mijn beide gebiedsters vast!" Toen zeiden zij allen tegelijk: „Dat is de man die wij enkele dagen geleden vervolgden; het beste is, dat wij naar beneden gaan en weer trachten hem te doden."

Lahauwang echter bepraatte Mamata-Nusa en de andere aanzienlijken van Sahabẽ en gaf hen de raad: „Het beste is dat jullie op deze wijze die man vervolgt. Zoekt tovenaars, wichelaars, waarzeggers en zij die uit de ingewanden der vogels voorspellen en beziet wat er ten opzichte van die boosaard te voorschijn komt; blijkt het dat er een kwade zaak uit voortkomt, laat ons dan elkaar helpen hem te zoeken en te doden; maar als er iets goeds uit voortkomt, laat hij zich dan met de beide prinsessen verloven!"

Deze raad werd gunstig opgenomen en men liet waarzeggers komen.

Taloud, die Ds. Brilman beschrijft in: „De Zending op de Sangihẽ- en Taloud-eilanden" 1938 pag. 51. Vooral werd een verbinding met 2 zusters van dezelfde ouders als bloedschande beschouwd en met de dood bestraft.

Humotong i sire nakimanu, ku i sire naname manū baralang. Piaē kakalantōe:

„Měname manū baralang,
manū piněmanū,
kěnnang lekesě dokone,
bungkaesě saduane,
měnsang pědune timinting,
pěpusone timinalung,
měnsang timinting su langi,
timinalung saluruang.”

Siměhang su manū e mapia, kerene lai su wanti, su tariang d. su rango.⁴¹ Hatēde ipěpaulie: „Taumata ene taumata mapia, ku sarung makahiking Tawukang”. Tangu i sire naulie si Lahauwang, ku halě ene nipěbisarāeten sire, niputusě, u mauhen Sahabě darua ene makōa kaghiang u taumata ene. Samurine, wōeten nipakiawuim banua e, r. nipěpagangěntude ringangu mauhen Sahabě darua, i sie nirui datu kahumotongange su Tawukang.⁴²

Sarētau i Makāampo naratu, i sie ghimighilě si Lahauwang tanaē manekē. Talaud'u Nanusa, watuu kai namate si amange ⁴³ (i Tangkuliwutang). I sie nakisadiāem bininta pira-piram puō su ghēsane ringangkewen sasakene pile sēsane r. wawahani, ku tanaē mangalo.

Bininta sem matotobě kěbi, su tempong lumintuem pěseketange i Makāampo mēngkatewe nēparenta wahani sēngkatau arenge i Sahuemalagě, ku nēkalanto:

„Kanteku i Sahuemalagě,
tundum bała sen dūdēlli,⁴⁴
Dako kasēlle su apeng,

⁴¹ banti, tariang en dango zijn verschillende soorten van wichelarij, waarbij diverse voorwerpen gebruikt worden. Wordt bij het tweede de vrucht van de tariangboom gebruikt, bij het laatstgenoemde komt een stokje te pas, dat door de tovenaars afgemeten wordt en waarmee hij een en ander te weten komt.

⁴² Deze bewering is zeer problematisch. Wanneer Valentijn zegt: „dat er van ouds maar 2 koningen over dit eiland (Groot Sangihě) plachten te heerschen, te weten, die van Calongan en die van Taboekang” (Frānç. Valentijn's oud en nieuw Oost Indiē I. p. 179 ed. Keijzer 1856), dan is niet duidelijk of wat Tabu-

Eerst gingen zij uit de ingewanden van een vogel voorspellen en vingen een snip. Daarbij zongen zij:

„Laat ons een snip vangen,
 een vogel voor een oordeel,
 wilt ge dan z'n borst openen,
 de bedekking van z'n borst wegnemen,
 of z'n toorn gevolgen heeft,
 z'n hart (tekenen ener ongunstige) uitwerking.
 Of het uitwerking heeft in de hemel,
 gevolgen in het uitspansel.”

Het orakel uit de ingewanden was goed, evenals het waarzeggen, het wichelen met de tariangvruchten en het „mëndango”. Het resultaat daarvan was: „Deze man is een goed iemand, die later Tabukang zal kunnen opvoeden.” Dat deelden zij aan Lahauwang mede en de zaak werd door hen allen besproken, met het besluit, dat de beide prinsessen van Sahabě de verloofden van die man zouden worden. Daarna werden de verlovings- en huwelijksformaliteiten vervuld en Makāampo werd de eerste koning van Tabukang.

Nadat hij koning geworden was, pleegde hij overleg met Lahauwang om de Nanusa-eilanden bij Talaud te beoorlogen, want de krijgslieden van deze eilanden hadden zijn vader Tangkuliwutang gedood. Hij liet enige tientallen oorlogsvaartuigen gereed maken, waarvoor hij de opvarenden en de krijgslieden persoonlijk uitkoos en trok aldus ten strijde.

Op het tijdstip dat Makāampo ten strijde uittrok, waren alle vaartuigen reeds aan het strand, en gaf hij een van zijn helden met name Sahuemalagě het bevel en zong:

„Mijn vriend Sahuemalagě!
 De slagorde staat geestdriftig gereed!
 Ga langs het strand,

kang betreft onze Makāampo bedoeld is. Wel is waar wordt hij hiertelende (te Tabukang voornamelijk) algemeen als radja beschouwd, maar hij is noch gekozen, noch bij enig besluit aangesteld, misschien „evenmin voortgesproten uit een familie, waaruit vorsten en djogoegoe's zijn voortgekomen” (Mededeelingen van het Encyclopaedisch Bureau afd. II 1912 pag. 41). Zie verder aant. 69.

⁴³ Zie pag. 1 van het verhaal.

⁴⁴ bala slaat op de vloot, die een hooggeplaatste begeleiden moet, is dus Sasahara-term, zie N. Adriani, Sang. Sprk. pag. 282.

pangiluwe su lighareng,
 Bawa piā nau leo,
 pahuwe nēbuang anī,
 tuwangko ilad'u patoku,
 saļēsah'u lalukangku,
 pato itondo ikuntang,
 saļēsahē apatapu,
 pato ikuntang su Sawang,
 apatapu su Welengang."

I Sahuemalagē mēngkatewe rimaleng nēdeā iladē; sengkarēntane sie nanuwang kalu wahu, wōe' niwawa su tēngom Makāampo. Nikasi-lom Makāampo i sie mēngkatewe nēkalanto:

„Kante, kasala nēpansing,
 katalengko nēburighang,⁴⁵
 dakō saū kasēlle su apeng,
 pangiluwe su lighareng,
 kasēlle apeng pondolē,
 su lighareng pangumbene,
 Bawa piā nau leo.
 pahuwe nēbuang anī,
 tuwangko ilad'u patoku,
 saļēsah'u lalukangku,
 pato itondo ikuntang,
 saļēsahē apatapu,
 pato ikuntang su Sawang,
 apatapu su welengang."

I Sahuemalagē saū dimaleng kapia. Sēngkarēntane i sie nanuwang kalu soso, bō' niwawa su tēngom Makāampo. I Makāampo naralakie ihāe batuu seng karuasulene man tanakahino, ku saūewe nēkalanto:

„Kante kasala nēpansing,
 katalengko nēburighang,⁴⁵
 dakō saū kasēlle su apeng,
 pangiluwe su lighareng,

⁴⁵ M.a.w.: hoe verkeerd heb je mij begrepen!

ga langs de oever,
 daar is een leo-boom,
 een schaduwboom met ani-vruchten;
 kap rollen voor mijn boot
 en onderleggers voor mijn schip!
 De boot worde afgeschoven en voor anker gelegd,
 laat de rollen in het water liggen.
 De boot worde voor anker gelegd in de baai,
 ze worde in het water gelegd op de ankerplaats."

Sahuemalagë ging om de rollen te zoeken; daar aangekomen kapte hij een bahu-boom en bracht die Makåampo. Toen Makåampo dit zag, zong hij:

„Vriend, hoe verkeerd was het lied,
 hoe vals het gezang!
 Ga weer langs het strand,
 ga weer langs de oever,
 ga langs het eind van het strand,
 langs het uiterste punt van de oever!
 Daar is een leo-boom,
 een schaduwboom met ani-vruchten;
 kap rollen voor mijn boot
 en onderleggers voor mijn schip!
 De boot worde afgeschoven en voor anker gelegd,
 laat de rollen in het water liggen.
 De boot worde voor anker gelegd in de baai,
 ze worde in het water gelegd op de ankerplaats."

Sahuemalagë ging weer weg en kapte een soso-boom, die hij bij Makåampo bracht. Makåampo werd boos omdat hij hem voor de tweede keer verkeerd begrepen had, en zong wederom:

„Vriend, hoe verkeerd was het lied,
 hoe vals het gezang!
 Ga weer langs het strand,
 ga weer langs de oever,

kasĕlle apeng pondolĕ,
 su lĭghareng pangumbene.
 Bawa piā naŭ leo, i Leo, i Leo,
 pahuwe nĕbuang ani,
 tuwangke ilad'u patoku,
 saĭĕsah'u lalukangku,
 pato itondo ikuntang,
 saĭĕsahĕ apatapu,
 pato ikuntang su Sawang,
 apatapu su Welengang."

I Sahuemalagĕ buhĕn nakaĕnna, u kai apĕmoto si Leo maṭana bawa su apeng pondolĕ.

Tangú, i sie mĕngkate natanaĕ, narĕnta apid'u namate si Leo; rahane niĕmmung su ĩama maĭuku, wo'e' raha e nikaesĕ su sakaeng i Makāampo rĕduang Lahauwang. Lensorange nasue niraĭensodĕ, kŭ takiahe r. wihĕ nikoā iladĕ,⁴⁶ buhĕwen sakaeng e natondo.

Maḃawaĭangoete i Lahauwang mĕngkate nĕkaĭanto:

„Subaku ratu i Makādulagĕ,⁴⁷
 buisang pangalo ĩawo,
 Motong kante, motong kante,
 kuhai, motong kuhai,
 motong kante i Maniku,⁴⁸
 kuhai mangeliwutang.⁴⁹
 Kante i Maniku nusa,
 mangĕliwutang buntuang,⁵⁰
 kante wawaneng su ruĭagĕ,⁵¹
 sagĕnuang su pangalo.
 Motong kante, motong kante,
 kuhai motong kuhai,

⁴⁶ Vergel. het verhaal van Himbawo, Bijdr. 108, pag. 276/277.

⁴⁷ Makādulagĕ is Sasahara voor Makāampo = die ontzag inboezemt.

⁴⁸ Afgeleid van siku, elleboog, die zich met de elleboog weren of een weg verschaffen kan.

⁴⁹ mangeliwutang dient als Sasahara-term voor Maniku te worden gelezen. Maar indien het zo was, dan zou de naamwijzer „i”, met opvolgende hoofdletter moeten staan: i Mangeli-wutang.

ga langs het eind van het strand,
 langs het uiterste punt van de oever!
 Daar is een leo-leo-leo-boom,
 een schaduwboom met ani-vruchten;
 kap de rollen voor mijn boot
 en onderleggers voor mijn schip!
 De boot worde afgeschoven en voor anker gelegd,
 laat de rollen in het water liggen.
 De boot worde voor anker gelegd in de baai,
 ze worde in het water gelegd op de ankerplaats.”

Sahuemalagë merkte nu pas, dat hij Leo moest doden, de man die daar beneden aan het eind van het strand woonde.

Derhalve ging hij daarheen en zodra hij er aangekomen was, doodde hij Leo; zijn bloed ving hij op in een groot bord, daarna besproeide hij de boot van Makāampo en die van Lahauwang met het bloed. Alle gewrichten van het lijk werden gebroken en de armen en benen gebruikte men als rollen; en nu pas konden de boten afgeschoven worden.

Toen ze voor anker lagen zong Lahauwang:

„Mijn eerbetuiging geldt de vorst Makādulagë
 de vorst over vele helden!
 Wij zullen de gezellen halen, de makkers nodigen,
 de metgezellen, de partners roepen!
 Wij zullen de vriend Maniku halen,
 de makker, die bijeenbrengt.
 De vriend van de eilanden,
 die het leger bijeenbrengt.
 De makkers zullen bij de koning worden gebracht,
 aan de held worden voorgesteld!
 Wij zullen de metgezellen halen, de makkers nodigen,
 de metgezellen, de partners roepen!

⁵⁰ buntuang wordt eveneens gebezigd als Sasahara voor: eiland; zie Sang. Teksten, Bijdr. deel X pag. 505. De tweede regel kan dus hetzelfde betekenen als de eerste, maar tenslotte gaat het toch om de bewoners van de eilanden.

⁵¹ In de vertaling is „dulagë” opgevat als afkorting van Makādulagë, zie aant. 47. Dit is toch wel de bedoeling, al is dulagë zonder hoofdletter geschreven. Zou het dat niet zijn, dan zou vertaald moeten worden: de makkers zullen bij de vijand worden gebracht.

motong kante i Wawole,
 kuhai i Paparingang,
 kante wawaneng su ruḷagě,
 saghěnuang su pangalo,
 Motong kante, moteng kante,
 kuhai, motong kuhai,
 motong kante i Pawawa,
 kuhai i Sasaghěnuang,⁵²
 kante wawaneng su ruḷagě,
 saghěnuang su pangalo."

d. lai waḷine apam bawahanin Toadě.

Bōu ene nēhēngkase waḷango, ku nebuāe wōu Sahabe-kěhu (oraṣě
 ini Kalěkubě); ⁵³ notong su Toadě, napasakeng apam bahani radě sene.
 Nasuen sakene nēbuā kapia wōu Hempetang namona Taḷaudě. Manēm-
 baḷikuden Buaēng,⁵⁴ nilenehange, sakaeng tate tumondo.

I Makāampo mēngkatewe nēkaḷanto:

„Alī i Walēmbang-Dampelě,
 aḷako ipangongang boba,
 ipēnggaḷosě wadoa,
 ěndaung woba nilenehang,
 badoa natawerāe."

Sarěṭau nikaringih'i Lahauwang, i sie mēngkate nēkaḷanto:

„Subaku ratu i Makaduḷagě,⁴⁷
 Buisang pangalo ḷawō,
 Madirim buweku isambai,
 bawineku iwuala,
 buwe isambaim moḷe,
 iwuala u wahani,
 pundang mēbangka su woba,
 Měsoḷang su taghaḷoang."

⁵² Dit is woordenspel, want saghěnnu is wisselterm van bawa.

⁵³ Plaats in Noord-Tabukang.

Wij zullen de vriend Bawole halen,
 de makker Paparingang.
 Ze zullen bij de koning worden gebracht,
 aan de held worden voorgesteld!
 Wij zullen de gezellen halen, de makkers nodigen,
 de metgezellen, de partners roepen!
 Wij zullen de vriend Pawawa halen,
 de makker Sasaghënuang.
 Zij zullen bij de koning worden gebracht,
 aan de held worden voorgesteld!"

En zo werden vervolgens alle helden der eilanden genoemd.

Daarop werden de ankers gelicht en zij vertrokken van Sahabë-këhu (dat nu Kalëkubë heet); zij liepen de eilanden om de helden daarvandaan aan boord te nemen. Toen allen ingestapt waren, staken zij weer te Hempetang in zee en stevenden naar Talaud.

Toen zij Buaëng in de rug hadden, ging de wind liggen, en zij kwamen niet vooruit:

Makaampo echter zong:

„Ik doe een beroep op Balembang-Dampelë:
 haal wat de zee onstuimig maakt,
 wat de oceaan in beweging brengt!
 Nu is de zee rustig geworden,
 de oceaan is stil!"

Toen Lahauwang dit hoorde, zong hij:

„Mijn hulde voor de vorst Makaḍulaḡë,
 de vorst over de vele helden!
 Ik wil niet dat mijn zuster geroofd wordt,
 dat haar geweld wordt aangedaan,
 dat de zuster door een held geroofd wordt,
 dat haar door een dappere geweld wordt aangedaan!
 Liever wil ik op zee gaan vechten,
 strijden op de oceaan!"

⁵⁴ Een onbewoond eilandje ten Noord-Oosten van het eiland Bukidë.

Nakapěkalantō kerene i Lahauwang, batu u i sie nameam bawinene, u kai nung nipēsundaleng i Makāampo, kŭ i Lahauwang pēdu masaria, kŭ mapulu manekē si Makāampo orasē ene. Kai ualim bawahani lawo naneho si rēdua, ute tawe nariadi nēpapate. Kaiho, ualing u pēdune, binintā e mēsēsasewohe kekendeēng i Lahauwang; isine mēngkate mēkēkakaruti. Bōu'e i sie mēngkate nētimbuhung, kŭ sarang Nanusa mēngkate kerēe.

Narēnta su Nanusa,¹³ i sire namaŋango su Mangupung,⁵⁵ su sēm-bēkane taraj su sēsasaruang Maŋoa. (Tempo ene su Mangupung e ren tā taune. Batu kakēpaŭ' u raŋohon sakaeng u mēsasekē u Tawukang, liwuā u wanua ene sarang orasē ini nakoā bēndasē, tawē batune sarang sembau, u kai nasue niemong i sire sunggilē.)

Tangu sen⁷ tēllu hēbi karēngue i sire sene, i Makāampo mēngkate manguantang si Lahauwang mēnsang mēbangungke, kai i Lahauwang mam bēdam mēkekantong, Naŋiun tēllu ēllo, o i Lahauwang nēbangungke, kŭ mapatumpaen sekē, i Makāampo mēngkate nēkalantō:

„Kumui kante ku i Pawawa,
kuhai i Sasaghēnuang,
kante niwawa su ruŋagē,
nisaghēnuang su pangalo,
i kau katumpa horone,
kakēse kaŋēmonane,
katumpa horom pangalo,
kaŋēmonan sogilawo.”

I Pawawa mēngkate nēkalantō:

„Subaku ratu i Makadulagē,⁴⁷
hēngko lahēngking liwuta-wutang,
ia kai mēbēkeng ipiku,
mauŋjem baŋiawaku,
nipi mēndeno u raha,
mēdēdaraki malensang.”

⁵⁵ Naam van een van de Nanusa-eilanden; thans Mangupu genoemd.

⁵⁶ idem, thans echter Marāmpit geheten.

Aldus zong Lahauwang, omdat hij zich schaamde voor zijn zuster, want Makāampo had haar geweld aangedaan; Lahauwang was zeer toornig en wilde Makāampo terstond neersteken. Maar omdat vele der helden de vechtenden hadden gescheiden, werd hij niet gedood. Maar Lahauwang was zó toornig, dat de boot door zijn sidderen water schepte en het knersen zijner tanden was duidelijk hoorbaar. Daarom bedekte hij zijn hoofd en bleef zo tot Nanusa.

Te Nanusa aangekomen gingen zij vóór Mangupung voor anker, aan de bovenkant tegenover Maŋoa. (In die tijd was er nog niemand te Mangupung. Door de talrijke strijders van Tabukang, die daar aan wal gingen, ontstond daar een waadplaats zonder stenen, die tot heden nog gebruikt wordt, daar ze alle stenen van de bodem als kookstenen gebruikten.)

Nadat zij reeds drie nachten daar geweest waren, wachtte Makāampo steeds maar, of Lahauwang zou opstaan, maar Lahauwang bleef halsstarrig. Pas na drie dagen stond hij op en zij gingen naar Mahampi. Daar aangekomen en voor anker gegaan zijnde liet Makāampo de strijders uitstappen en zong:

„Ik roep mijn makker Pawawa,
de vriend Sasaghēnaung,
de gezel die bij de Koning werd gebracht,
die aan de held werd voorgesteld!
Stap gij het eerst uit,
spring het eerst aan wal!
Stap als eerste der schare uit,
vooruit het vijandige leger!”

Hierop zong Pawawa:

„Mijn hulde geldt de koning Makāduŋagē,
de schrik der gehele omgeving!
Ik vertel mijn droom,
openbaar u mijn nachtgezicht:
Ik droomde dat ik in bloed ging baden
en vrolijk aan het baden was!”

⁵⁷ Vergelijke: Het verhaal van Himbawo, Bijdr. deel 108, pag. 283.

I Makāampo mēngkate namališē nēkałanto:

„Ešē dałai matało,
wahani nētēmbahonsong,
tuwange tēmbahē ponsolē,
daleang mētōlengikang,
ēndoe nate reng kadodo,
nairi su hiwang inang.⁵⁷”

I Pawawa timumpa kimēšē, sēngkakēsene sarang sēbung lua daune, wou sakaeng mangawe 25 su rēpane, (paniring kate wahani nitumpaēng kerene.) Kai pirua, i sie nikawihuan sekē e, Ene manga wawahani ringange timumpae nakarōšē si sie, małain nasue nikapate. Kasamuriance ute wahani i Wawole r. i Maniku-Nusa, kaiso małain nikawihua. Tangu lēmbene kate i Makāampo rēduang Lahauwang ku dingangkewen sasake, I Makāampo nēputusē u i siēte tumumpa ku mēngkatewe nēkałanto:

Ia boto, ia boto,
balerē, ia balerē
ia botoko su rēhu,
balerē sasaruangeng.”

I Makāampo niwotoe. (Taumatang kalēmonane, manga ešē kai pia botone.) Nasuem botone, i sie nēpakiling u tawe mētatahino koa u woto ene, ku i sie sau nēkałanto:

„Ia boto, ia boto,
balerē, ia balerē,
Ia botoko su połohē,
balerē tatalikurang.”

Niwotoe su połohē. Nasuem botone, nēpakilingke wue, u tawe nētahino, ku nēkałanto kapia:

„Ia boto, ia boto,
balerē, ia balerē,
ia botoko su pipi,
balerē su sasēndihangeng.”

Makaampo antwoordde en zong:

„Een slecht man is lafhartig,
een held in het zich voordoen!
Wat hij als spies kapte, is slechts een bamboespriet,
de speer een pas ontloken jonge bamboe!
Beter ware het dat je nog jong zijnde, gestorven was,
overleden in de schoot van je moeder!”

Toen sprong Pawawa er uit en bereikte met één sprong het schuim der golven, een afstand van 25 vadem van de boot (bedenk dat hij door zijn moed zover springen kon). Maar helaas sneuvelde hij in den strijd. Zo ook al de makkers die uitstapten om hem te vervangen, zij kwamen in de strijd om. De laatsten waren de helden Bawole en Maniku-Nusa, maar ook zij werden gedood. Zo bleven alleen over Makaampo en Lahauwang met de bemanning. Nu besloot Makaampo zelf ook aan wal te gaan en hij zong:

„Maakt mijn haar op, maakt mijn haar op,
knoopt het, knoopt mijn haar!
Maakt mijn haarwrong op het voorhoofd,
knoopt het op het voorhoofd!”

Het haar van Makaampo werd opgemaakt. (Bij de mensen van vroeger droegen ook de mannen een haarwrong). Toen z'n haar opgemaakt was, schudde hij met het hoofd, want de haarwrong beviel hem niet en hij zong weer:

„Maakt mijn haar op, maakt mijn haar op,
knoopt het, knoopt mijn haar!
Maakt mijn haarwrong in de nek,
knoopt het op mijn achterhoofd!”

Zijn haar werd opgemaakt in de nek. Toen dit klaar was schudde hij weer het hoofd, want het beviel hem niet en hij zong weer:

„Maakt mijn haar op, maakt mijn haar op,
knoopt het, knoopt mijn haar!
Maakt mijn haar op op de wang,
knoopt het op de koon!”

Niwotoe wue su pipi. Nasuem botone, sauewe nēpakiling d. nēkałantō :

„Ia boto, ia boto,
balerě, ia balerě,
ia botoko su pusigě,
balerě, maměha tēmbo.
Botoku kasellekang kałogě,
kawěntuławang dumałěbang.”

Boto su pipi e nighoghahe wue, ku niwoto su pusigě, Buhuewe i Makāampo ta nēpakiling, u woto ene nētatahinoete. Boeten niwoto r. nēpakeang u pēseketang, ku tumumpae mēseke, sēngkałēndiu i Lahauwang nēbēngkasě r. nēhipen tatimbuhunge r. nēbera : „Kę, dala e kai tětuh'u mamase, ku tawe ikaumbele u lima, kai gaghata.” (Mangalene tēntaławang dem pia i sie — i Lahauwang — kapiako i Makāampo tumumpa, walako i sie kałamona).

Tangu nariadię keręne, ku i Makāampo naędungke, ku i Lahauwang nēpakeę r. nēkałantō :

Ia boto, ia boto,
balerě, ia balerě,
ia botoko su rēhu,
balerě sasaruangeng.

Niwotoe su rēhu. Nasuem botone, i sie nēpakiling, mang kere i Makāampo, u pakiboto wałine.

Tangu nēkałantoe wue :

„Ia boto, ia boto,
balerě, ia balerě,
ia botoko su połohě,
balerě tatalikurang.”

Niwotoe wue su likudě. Nasuem botone, nēpakilingke wue, mětětō-nengkem boto wałine, ku nēkałantō :

„Ia boto, ia boto,
balerě ia balerě,

Het werd op de wang opgemaakt. Toen het geknoopt was, schudde hij weer en zong:

„Maakt mijn haar op, maakt mijn haar op,
knoopt het, knoopt mijn haar!
Maakt mijn haar op op de kruin,
knoopt het om het hoofd te verzwaren!
Maakt het tot schuilplaats van de zwarte slang,
tot uitvalspunt van de zwarte slang!”

Toen werd de haarwrong op de wang weer los gemaakt en opgemaakt op de kruin. Nu pas schudde Makåampo het hoofd niet, want de haarwrong beviel hem wel. Nadat zijn haar opgemaakt was en hij het strijdgewaad had aangetrokken en aan wal was gegaan om te vechten, sprong ineens Lahauwang op, wierp zijn hoofddoek weg en zeide: „Hé, daar is een gloeiende kool van de mamase-boom, die men niet met de hand kan aanvatten, slechts met een tang!” (Dat betekent, zolang hij, Lahauwang, er nog was, mocht Makåampo niet aan wal gaan, maar moest hem de voorrang laten).

En zo geschiedde het, dat Makåampo niet verder ging, terwijl Lahauwang zijn kleren aantrok en zong:

„Maakt mijn haar op, maakt mijn haar op,
knoopt het, knoopt mijn haar!
Maakt mijn haarwrong op het voorhoofd,
knoopt het op het voorhoofd!”

Het werd op zijn voorhoofd opgemaakt. Toen dit klaar was schudde hij zijn hoofd, net als Makåampo, en verzocht het haar anders te knopen.

Toen zong hij weer:

„Maakt mijn haar op, maakt mijn haar op,
knoopt het, knoopt mijn haar!
Maakt mijn haarwrong in de nek,
knoopt het op mijn achterhoofd!”

De haarwrong werd van achteren geknoopt. Toen dit klaar was, schudde hij het hoofd en wenste hem anders opgemaakt en zong:

„Maakt mijn haar op, maakt mijn haar op,
knoopt het, knoopt mijn haar!”

ia botoko su pipi,
balerě sasēndihangeng.”

Niwotoe wue su pipi. Nasuem botone saŋewe nēpakiling, u tawe
nētatahino. Saŋewe i Lahauwang nēkalanto:

„Ia, boto, ia boto,
balerě, ia balerě,
ia botoko su pusigě,
balerě maměha tēmbo,
botoku kasēllekang kałogě,
kawētulang dumałēbang.”

Niwotoen sire su pusigě, kŋ buhŋe nakawatŋ toneng. Boeten nēpakę
u pakeang u pęseketang, sęngkakęsene rala su tałoarang apeng.

I Hansarałung,⁵⁸ tēmbonang u męsasekę u tau Nanusa namihua
wahani pirambaŋ kanini e, męngkatewe nēkalanto:

„I sai radę mađisi su apeng,
tŋtindagę su lighareng?
Ia kai węgang arengu,
tułam pinęsębakengu,
i areng pęllin naungku,
bara-warang ęndumangku.”

I Lahauwang namałisę nēkalanto:

„I sai mađisi su nau,
tŋtindagę su pahuwe?
Ia bęgaeng arenge,
tułam pinęsębakenge,
i areng pęlling naungku,
bara-warang ęndumangku.
Arengu kai i Mapohe-Ułŋ,⁵⁹
mołe pęhontong u rala.

⁵⁸ Hansarałung, de aanvoerder der strijdkrachten van de Nanusa-eilanden wordt elders ook Gansarałung genoemd, of ook Ansarałung, naam der 7 broers in 't verhaal van Nabala, Bijdr. deel VIII, pag. 321.

Maakt mijn haar op op de wang,
knoopt het op de koon!"

Het werd op de wang opgemaakt. Toen het klaar was, schudde hij weer, want het beviel hem niet. En weer zong Lahauwang:

„Maakt mijn haar op, maakt mijn haar op,
knoopt het, knoopt mijn haar!
Maakt mijn haar op op de kruin,
knoopt het om het hoofd te verzwaren!
Maakt het tot schuilplaats van de zwarte slang,
tot uitvalspunt van de zwarte slang!"

Nu maakten zij het op de kruin op, en nu pas was het naar zijn zin. Nadat hij het strijdgewaad aangedaan had, sprong hij op en meteen tot midden op het strand.

Hansaralung het hoofd der strijders van Nanusa, die zojuist verschillende helden overwonnen had, zong:

„Wie staat daar aan het strand,
recht op aan de kust?
Ik weet uw naam niet,
kan niet raden, hoe u genoemd wordt,
uw naam is voor mijn hart verborgen,
een geheim voor mijn binnenste."

Lahauwang antwoordde zingende:

„Wie staat daar in de schaduw,
recht op in de schemer?
Ik weet zijn naam niet,
kan niet raden, hoe hij genoemd wordt,
uw naam is voor mijn hart verborgen,
een geheim voor mijn binnenste.
Mijn naam is Mapohe-Ulu,
de voornaamste van de helden van het achterland!

⁵⁹ Dit is een mooie zinspelende op de naam Mapohe-Ulu, wat betekent: de edelste (oftewel: de schrik) van het binnenland; zie aant. 27.

hapen-datu i Makaduḷagě,
hěngkọ lahěngking-liwutang,
pią bisie sasimbagě,
taroda e laumbang moḷe."

I Hansaraḷung namaḷise wue nẹkalantọ :

„Maeng i kau makiwaḷon tude,
tuḷam piněsěbakengku,
arengku kai i Hansaraḷung,
si moḷe liaghan duḷagě.⁶⁰"

I rẹdua nesasanggide ku nẹmpẹkakaḷantọ nẹmpẹpapaghěllẹe mamaěng.

I Lahauwang nẹkalantọ kaḷamona :

„Suba kante, suba kante,
kuhai, suba kuhai,
kante i Hansaraḷung,
si moḷe liaghan duḷagě.⁶⁰
Ią gěllirang darepa,
onggotekon daḷěmbeang,
tẹgoi su horom bara,
su kotọ u kuměngkila."

I Hansaraḷung nanẹgoem mamaěng si Lahauwang su horom bara,
bo'e namaḷisě nẹkalantọ :

„Suba kante, suba kante,
kuhai, suba kuhai,
kante i Mapohe-Uḷu,
moḷe pẹhontong u rala,
Ią tẹgoin daḷepa,
onggotekon daḷěmbeang."

I Lahauwang nanẹgoem mamaěng su horom bara si Hansaraḷung ku
i rẹdua nẹmpẹmamaẹ kẹbi. Boeten nẹmpamama sěngkianu i Lahauwang
nẹkalantọe wue :

„I kau pamilị kampona, kante,
paněhadě kaḷěmona,
pilie wala naungu!"

De trouwe metgezel van Makadulagë,
de schrik en vrees van de gehele omgeving,
Hij heeft benen om aanvallend op te treden,
voeten om helden weg te maaïen!"

Hansaralung antwoordde en zong:

„Als gij mij zo opzettelijk vraagt
naar het geheim van mijn naam,
mijn naam is Hansaralung,
de held der dappere zweetdruppels!"

Beiden kwamen al zingende dichters bij elkander, elkaar sirih aanbiedende.

Lahauwang zong het eerst:

„Eerbied voor de makker, eerbied voor de makker,
gezel, aanbidding voor de gezel,
voor de makker Hansaralung,
de held der dappere zweetdruppels!
Laat mij sirih ontvangen,
begiftigd worden met een pruim,
bied hem aan op de punt van het zwaard,
op de punt van het flikkerende!"

Hansaralung bood sirih aan op de punt van het zwaard, waarop deze zingende antwoordde:

„Eerbied voor de makker, eerbied voor de makker,
gezel, aanbidding voor de gezel,
voor de makker Mapohe-Ulu,
de voornaamste van de helden van het achterland.
Mij worde sirih aangeboden,
ik worde begiftigd met een pruim!"

Toen bood Lahauwang sirih aan Hansaralung op de punt van het zwaard en ze gingen beiden aan het sirihpruimen. Nadat zij gepruimd hadden, zong Lahauwang ineens:

„Sla gij het eerst, makker,
houw gij het eerst,
sla maar naar uw zin!"

I Hansaraḷung namaḷisě nēkaḷanto :

„Ia mamilī kampona, kante,
manēhadě kaḷēmona,
piliku pilī isempe,
tēhadě taku ipoahi,
taku isempe su watu,
ipoahi su hamolo
buhue rumakī su awau,
humawung su watangengu!”

Ho i sie ninge ku namilī, apidě su raḷinso i Lahauwang, sēngkaḷinsōe rade su wininta, ku tawe nikapilī. Kuat’i Hansaraḷung namilīe, hakīu warae nēpusě sarang ēnggaḷea (nggea). I Lahauwang nakasilo, apidě kiměse wou wininta, ku nanawu dingang. Bo’e i Lahauwang mēngkatewe nēkaḷanto :

„Suba kante, suba kante,
kuhai suba kuhai,
kante i Hansaraḷung,
si moḷe liaghan duḷagě,⁶⁰
ia dumoḷosě pilī,
manimbēllasě sahaedě,
piliku pilī manempe,
tēhaděku ipoahi,
pilī manempe su watu,
mamoahi su hamolo,
buhuen dumakī su awau,
humawung su watangengu,
pilī ta kasaukang!”

Ho i sie ningge namilī, apidě su raḷinso i Hansaraḷung sēngkaḷinsōe nēbituing (marangē-dangē) ; mēngkai náee maēnsa, ēnnaenge matadae su ēntana, i Lahauwang mēngkate saḷ namilī, sēngkapilīe napahia darua, ku i Hansaraḷung nikawihua.

I Lahauwang mēngkatewe kimakā d. nēbansagě. I Makāampo timumpae wou sakaeng, ku diḷaḷeng tawe limempang kai nisekehe, hakīu watu

⁶⁰ D.h. de held, die z’n vijanden onder het vechten in zweet doet uitbreken.

Hansaraḷung antwoordde en zong:

„Ik sla eerst, makker,
ik houw het eerst,
mijn slag zal een slag van de zijde zijn,
een houw die ik met een zwaard doe;
ik zal even opzij gaan op die steen,
een zwaai nemen op die rots
en dan pas afkomen op uw lichaam,
doordringen tot uw lijf!”

Nu bewoog hij hoofd en bovenlijf en sloeg; meteen sprong echter Lahauwang omhoog en kwam met één sprong in de boot terecht, zodat hij niet geraakt werd. Hansaraḷung had met zulk een kracht geslagen, dat z'n zwaard tot aan de beslagring in de grond was gedrongen. Lahauwang zag het, sprong meteen uit de boot en trok het mee er uit. Toen zong Lahauwang:

„Eerbied voor de makker, eerbied voor de makker,
gezel, aanbidding voor de gezel,
voor de makker Hansaraḷung,
de held der dappere zweetdruppels!
Ik zal vervolgens slaan,
zal opvolgend houwen,
mijn slag is een slag van de zijde,
een houw met een zwaai;
een slag opzij van die steen,
een zwaai van die rots
en dan pas zal ik afkomen op uw lichaam,
doordringen tot uw lijf!
Een slag die niet herhaald kan worden!”

Nu bewoog hij hoofd en bovenlijf en sloeg, meteen sprong Hansaraḷung hoog in de lucht; toen hij weer naar beneden kwam en dacht op de aarde te staan, hieuw Lahauwang nog eens en met één slag deelde hij Hansaraḷung in tweeën, zodat hij gedood werd.

Lāhauwang stootte een kreet van blijdschap uit en juichte. Makāampo sprong uit de boot en kwam, niet lopende maar alles opzij schuivende,

nasue nalēke. (Sarang tempo ini ěnna u ļaede ene nakoā bēnsadē). I Makāampo rēduang Lahauwang taraie nētumpa pintum Bentenang-Uhe.⁶¹

Sēngkakakēlla i Manangka-Langi, kapapuēng i Wentenang-Uhe⁶⁰ kai makikutu (paniring tau kalēmona esē e kai utā, manandū kere wawine), kū ualīn⁶ takue tawe nakakaŋoā, mēngkate kere nipatene wadange sēmbau. I Lahauwang taraī kādangenge apidē kākakaç.

I Wentenang-Uhe mēngkatewe nangaļa akikitang⁶² (buļo) kū nileange si Lahauwang, nihino su mohonge, hakiu himēntung su poļohe. Engkuēng i Makāampo: „Pakatulēnde kante!” I Lahauwang namališē: „Pakarēmmasē, kai wuhue soso nionggo u ļuhisē (mahuala), apidē nangikī buļo e, sēngkakikine nahēnsi. Buļo éne nawawa sarang Tawukang, batūu kai wēdang lumanisē; tangu timuwo, sarang orasē ini bēdam piā tumbale. Naung kalēmona maeng buļo ene tuwangeng piā dahane mēbēbalon seķē, maeng tawē seķē mēngkate kere wiasa, ēngkuēng u matatimadē.

Sarētau nakarangeng i Lahauwang dēduam Makāampo mēngkate himaung si Wentenang-Uhe, kū nipate; kerene lai i Manangka-Langi. Piā lai wahani sēngkatau arenge i Mata-Putung, kū mēngkatewe nisa-keļ'i Makāampo nanawo su salū, buļo ene niēntungang u watu rarua kū nate. (Sarang tempo ini batu ene wēdan dudarisi mētētatulide tēbe kere naung pinangēntung, su alunge piā liwuāe). Bukidem (pintum) Bentenang-Uhe maļaim bēdang ene, su raļunge piā lantaka lawo-lawo.)

Tangu i sire çpa i Hansaraļung nasuem patene. Utā i Wentenang-Uhe niēbu i Lahauwang dēduam Makāampo nipētaho makaumbang d. takahēngateng. Kanandung utā éne tēllun dēpa. I Makāampo nētaho makaumbang, i Lahauwang nētaho takahēngateng, (Makāumbang d. takahēngateng papehē u pēseketang, samurine sēsaleēng u wanua apan taung-taung.⁶³

⁶¹ Zoals blijkt uit het vervolg van het verhaal was dit een zeer versterkte plaats waar Manangka-Langi en Bentenang-Uhe leefden.

⁶² De „akikitang”, zoals in Noord-Tabukang de „laikitang” van Manganitu genoemd wordt, is een bamboestok, waaraan de weefsters bundels van uit-

zodat al de stenen opgelicht werden. (Tot op de dag van heden zijn de afdrukken van zijn voeten tot watervaten geworden). Makaampo en Lahauwang gingen naar boven om een aanval op het prinsessenverblijf van Bentenang-Uhe te doen.

Bij hun aankomst liet Manangka-Langi, de man van Bentenang-Uhe zich juist luizen (denk er om, dat vroeger de mannen ook lange haren droegen zoals de vrouwen), en door de schrik kon hij zich niet bewegen, zijn gehele lichaam was als versteend. Lahauwang steeg juichende naar boven.

Bantenang-Uhe echter nam een bamboestok en wierp die als een spies tegen Lahauwang. Zij trof daarmee zijn mond zodat hij bij de nek er uit stak. Makaampo zeide: „Maak je zaak goed, makker!” Lahauwang antwoordde: „Wees maar gerust, zoeven heb ik rooktuig van de jonkvrouwe ontvangen!” Tevens beet hij de bamboe met één beet door. Dit stuk bamboe werd naar Tabukang gebracht, want het was nog groen en het groeide, tot op de dag van heden zijn er nog spruiten. Vroeger, wanneer van deze bamboe gekapt werd en er bloed uitkwam, kondigde dat oorlog aan; kwam er geen oorlog, dan was hij als gewoon, vertellen de oudjes.

Nadat nu Lahauwang en Makaampo boven gekomen waren, naderden zij Bentenang-Uhe, en doodden haar, zo ook Manangka-Langi. Er was nog een andere held aanwezig, met name Mata-Putung; deze werd door Makaampo met z'n hiel zo geschopt, dat hij in de rivier viel, daarop werd hij met twee stenen gegooid, zodat hij stierf. (Tot op heden staan deze beide stenen nog rechtop, zoals ze toen geworpen werden, eronder is een diepte). Het prinsessenverblijf van Bentenang-Uhe is er ook nog, en daarin zijn vele kanonnen.

Aldus werden Hansaralung en de drie anderen gedood. Het haar van Bentenang-Uhe werd door Lahauwang en Makaampo uitgetrokken om te gebruiken als tovermiddelen, die dapper en onfeilbaar kunnen maken. Het hoofdhaar was drie vadem lang. Makaampo gebruikte het als tovermiddel voor dapperheid en Lahauwang bezigde het als tovermiddel voor onfeilbaarheid. (Deze beide tovermiddelen werden in gordels genaaid om in oorlogstijd te worden gebruikt, later werd ieder jaar door allen daaraan geofferd).

gezochte koffodraden binden, om bij het knopen daarvan steeds draden bij de hand te hebben. (Volgens een andere lezing was Bentenang-Uhe juist met weven bezig, toen dat bezoek kwam.)

Tēmbo i Wentenang-Uhe, i Hansaralung, i Manangka-Langi d. i Mata-Putung niwusa i Makāampo rēduang Lahauwang.

Bou Mahampi i sire saḡ saḡ solong Mangupung, natana sene tēllu wulang kerēngue, tēntalang dem mapakaḡene u ghēsin taumata nikawihua, tadeḡu manga tēmbo d. ruhim bawahanin Sangihē e mawawa. Naḡiun tellu wulang nēbuḡe wou mangupung, notong su Toadē, namēllo u tēmbo d. ruhing apam bahani e su tampae. I Wawole rēduam Maniku nipēllo su Nusa, (su Watu raluḡē). I Pawawa su Wukidē, d. lai waline. Manga tēmbo d. ruhin bawahani ēne sarang tempo ini wēdang ēne, ku sēsālēng u taumatang kapiḡē dadē sene.

Nawalḡ bou Talaudē i Makāampo, nēdalahaem pētatanakeng d. hakē u kawinge; ku i Timbangsēhiwu niwawane niapētana su Moadē,¹⁹ hitene nakoḡ pangangalakeng datu. I Somposēhiwu niapētana tēbē su Sahabē,³⁷ hitene nakoḡ pangangalakeng gugū. Batḡu gelarang ēne hakḡu nakoḡ pēsasekē su taloaram mawu i Raḡero ⁶⁴ rēduam Pandialang, gugū su Sahabē. I rēdua ini mēsēsasighi maratu su Tawukang. I Raḡero nangala bawahani wou Moadē, tēmbonange arenge i Takaweraēng.

I Pandialang nangala bawahani wou Lumaugē, tēmbonange isēsēba si Tabui d. tuarine (tuarim Pandialang) arenge i Mandianaeng. Bawahanim Moadē taraj nangalo Lumaugē, hakḡu Lumaugē narusa,⁶⁵ dalohone naḡēmbē nēmpētalang solong Marulung d. Sahanganeng.

Kawasam Makāampo ute nasariae, nanēta bou Saḡimahē ⁶⁶ sarang Pēndarehokang ⁶⁷ d. tahanusan Taludē kēbi man su kawasane.

⁶³ Meestal worden deze tovermiddelen bewaard in bamboebuizen, pasolo laumbang genoemd, boven onder de nok van het huis. Elk jaar werden ze eenmaal naar beneden gehaald en werd er aan geofferd. Ieder geslacht bezat zulke gordels om zich daarmede te omgorden bij een uittocht ten strijde.

⁶⁴ Hier doet de verteller een stap vooruit in de historie. Jakobos Markus Dalero was radja van Tabukang van 1682—1722. Volgens sommigen was hij de 3de, volgens anderen pas de 5de Radja van Tabukang. In elk geval was zijn vader, Franciscus Makāampo, genoemd Uda I, de man die „in des konings hoff den

De hoofden van Bentenang-Uhe, Hansalarung, Mañangka-Langi en Mata-Putung werden door Makāampo en Lahauwang afgehaakt.

Van Mahampi gingen zij weer naar Mangupung en bleven daar drie maanden lang; onderwijl lieten zij het vlees der gesneuvelden vergaan, opdat de hoofden en de beenderen der helden van Sangihë konden worden meegenomen. Na verloop van drie maanden vertrokken zij van Mangupung, en deden de eilandjes (voor Tabukang) aan, om de hoofden en de beenderen der helden daar te begraven. Bawole en Maniku plaatsten zij op het eiland Nusa (op Batu-Raluhë). Pawawa werd naar Bukidë gebracht e.d.g. (De hoofden en beenderen der helden zijn er heden ten dage nog, er wordt door heidenen daar nog aan geofferd).

Na zijn terugkeer van Talaud gaf Makāampo aan zijn vrouwen verschillende woonplaatsen en verleende hun rechten. Timbangsëhiwu bracht hij naar Moadë en liet haar daar wonen; uit haar nakomelingen werden de koningen gekozen. Somposëhiwu liet hij te Sahabë blijven wonen; haar nakomelingen werden rijksbestierders. Het was tengevolge van deze verdeling, dat er oorlog ontstond tussen de koning Dalero en Pandialang, de rijksbestierder van Sahabë. Deze beiden twistten over het rajaschap in Tabukang. Dalero haalde de helden van Moadë, hun hoofd droeg de naam Takaweraëng. Pandialang echter haalde de helden van Lumaugë, hun hoofd werd genoemd Tabul en de jongere broer (van Pandialang) met name Mandianaeng. De helden van Moadë trokken tegen Lumaugë op, zodat Lumaugë vernield werd en de overgebleven bewoners vluchtten naar Maralung en Sarangani.

De macht van Makāampo werd zeer groot; te beginnen van Salimahë tot Pëndarehokang en de Talaud-Eilanden waren allen onder zijn macht.

Na die tijd ging Makāampo met zijn slaaf, genoemd Tahapansiang, met het werpnet vissen aan het strand van Sahabë. Terwijl zij beiden

3den November Ao. 1677" het eerste kontrakt met Rob. Padbrugge tekende, Meded. v/h Encycl. Bureau 1912, pag. 75.

⁶⁵ Zoals bekend is heeft reeds in 1648 de gouverneur der Molukken „de koningen van Sangy en Tagoelande met Nederlandsche soldaten en gescht gesteund", deelt Mr. J. E. Heeres mede in Bouwstoffen voor de geschiedenis der Nederlanders in de Maleise Archipel. Er ligt thans nog een kanon van 2 mt. lengte op een heuvel achter Sahabë (thans Tabukang Lama), wellicht uit deze oorlog afkomstig. Dit stuk wordt door de bevolking genoemd: Tokolang i Ampe.

Samuri wou ene i Makāampo rēduang ěllange arenge i Tahapansiang sasae nēmpēlombo su apeng u Sahabē. Ara i rēdua kapēlombone su towō u Watu-kēti, sēngkianu piā daḷakon tau Siau rimēnta, tēmbonang i sire arenge i Hengkengunaung (tau Kiawang). I sire ene kai nipakitu-lungang u tau Tamako,⁶⁷ ipēmate si Makāampo batūu manga rariō i sire lēḷalakeng i Makāampo kēkoateng pahurun tiwahē.⁶⁸

I Makāampo radē su saghē, ěllange rala su apeng, barae mābawawa su ěllange. Lēhaungangkēn seke, mēbihi warae kawē marau, Tangu i Makāampo nanēdeng gare sēmbua, bōu' limikā si Hengkengunaung sire. Kēllaēng u seke e, kai warā kahēngang, garēe kere raung u wusa ēnggoho, hakū i sire simohō. Sarang orasē ini piā kakumbaed'u anā u kawanua ipēdalo si Makāampo:

„I Makāampo sinumēlle,
wialai kona!
Sio hasu ta himēso,
namanda pahese,

⁶⁶ Naam van een landtong in het Noord-Oosten van Groot-Sangihē.

⁶⁷ Een plaats op de Westkust van Groot-Sangihē in het Zuiden.

⁶⁸ Ook hier staat dit verhaal op historische grond. Het gevolg van de overwinning van Makāampo door mensen van Siau op verzoek der bevolking van Tamako, was, dat Tamako „onder den koning van 't eiland Sjauw staat”, zoals Valentijn mededeelt pag. 179. Verder is op pag. 183 te lezen: „Het voornaam dorp Tamacko dat in 1682 nog onder den koning van Sjauw stond. Hoe lang die vorst daarop regt gehad, of gezegd heeft te hebben, weet ik niet, maar dit wel, dat hij er door de Spaanschen, die voor 1680 nog op Sjauw meester waren, met geweld ingedrongen is; weshalve de heer commissaris Padbrugge ook gelast heeft, dat men in het toekomende degenen, waarop de koning van Sjauw zijn regt bewijzen en met reden vestigen kon, liever naar Sjauw overbrengen zou, om hierdoor veel geschillen, daaruit ontstaande, voor te komen...” Deze onderhorigheid bleef niet alleen bestaan, maar werd bij contract dd. 25 November 1899 onder nadere goedkeuring van de Gouverneur-Generaal door de resident van Menado E. J. Jellesma gesloten met de radja van Siau: Manalong Doelang Kansil, en bij Gouv. Besluit van 1 April 1902 goedgekeurd en bevestigd.” Meded. Encycl. Bureau 1912 pag. 9. Bij gelegenheid van het huwelijk tussen

daarmede bezig waren aan het uiterste punt van Batukēti, kwamen er ineens vijandige lieden van Siau, de naam van hun aanvoerder was Hengkengunaung (een man van Kiawang). Deze werden verzocht om Makaaμπο te doden, door de mensen van Tamako, omdat hun kinderen door hem gehaald en gebruikt werden als aas voor de haaien.

Makaaμπο was buiten op het rif, zijn slaaf was aan het strand en droeg zijn zwaard. Toen de krijgslieden hem naderden, zag hij naar zijn zwaard om, maar dat was ver weg. Nu hief Makaaμπο een gare-vis in de hoogte en liep daarmede om Hengkengunaung en zijn lieden heen. Voor de krijgers zag het er uit alsof het een echt zwaard was, de gare-vis, die was als een blad van de ēnggoho-banaan, zodat zij zich terugtrokken. Tot op heden wordt er een lied door de bewoners van die streek gezongen om Makaaμπο te prijzen:

„Makaaμπο gaat langs het strand,
kijk hem maar eens daar!
Negen honderd konden hem niet naderen,
zij aanschouwden zijn gelaat.

de Radja van Manganitu W. M. P. Mocodompis met de Siause prinses Louise Kansil, werd deze enclave weer aan het Landschap Manganitu teruggegeven. De dienstwoning van de Radja van Manganitu staat nog midden in het dorp Tamako.

Weliswaar is er ook een andere lezing, tengevolge waarvan Makaaμπο door Talaurezen van Hainis afgemaakt werd door verraad van zijn slaaf Sakjunaung. Hengkengunaung ontmoette deze te Tamako en hoorde tot zijn teleurstelling dat Makaaμπο al dood was. Om nu niet beschaamd naar Siau terug te moeten keren, kocht hij met een bijl het stilzwijgen van Sakjunaung af, om op Siau te kunnen vertellen, dat hij 't met de zijnen gedaan had.

Mede omdat er dergelijke van elkander afwijkende particuliere verhalen bestaan, zijn er critici die een tegenstrijdigheid menen te moeten zien tussen deze legenden en de berichten van Valentijn. Het feit dat Valentijn de naam Makaaμπο in verband met de Siause invasie op Groot Sangihē niet noemt, kan echter niet een bewijs daarvoor zijn, dat Makaaμπο niets daarmede te maken zou hebben gehad. Herhaaldelijk hebben legendarische figuren aanleiding tot een historisch feit gegeven.

nanĕdem baræ gare,
 nipĕngganti menda,
 nakasohō wuntu!"

Sarĕtau nikasilong ĕllange (i Tahapansiang) i Hengkengunaung sire simohō, i sie mĕngkatewe nĕhabarĕ si sire: „Baræ kai 'ndaung si siā, dadĕ itĕtĕde kai gare! I kamene pĕbawæ waræ, tadeau makapate, maeng kai aghidĕ baline tawe makatĕti", ku apidĕ nĕgĕlli u wara ene si Hengkengunaung.⁶⁹ Tangu wara niwawaeng Hengkengunaung, ku i sire nasasaĕ e sau narĕnta i Makāampo nipilieng Hengkengunaung, ku nate, tembōe niwusa, bōe' niwawan sire solong Siau.

Nikaringiheng Ansiga dĕduam Makalupa, u i Makāampo kai nipaten tau Siau, tĕmbōe niwawan sire, tangu i rĕdua mĕngkatewe nanadia winintā ringangkewen sasakene, bōu' nataraĕ solong Siau nĕtimona Pehe. Narĕnta r. namalangōe, irĕdua napatumpaeng ĕllange sĕngkatau arenge i Kumalĕ. Su likud'i Kumalĕ tarai mangala tĕmbō i Makāampo, i Ansiga dĕduam Makalupa nĕparentæ manga sasake waline, niapaľuhū apan sakaeng su kanandung apeng, londe, lahosĕe r. pakĕ nipakihĕsa, manga kora-kora maľawalango arau maľawua nasue nipakilĕsu.

Tangu i Kumalĕ nahumpaem bale sĕmbau (pĕgaghinsareng), sĕng-kakĕlla ute tĕmbō mapapĕllo su ľama maľuku, su taľoaram bale, sĕsa-ľeeng i sire apidĕ maľunsalo r. mĕsĕsalai. Sarĕtau narangeng i Kumalĕ, nipakiwaloĕngken sire ĕngkuĕng: „Ta balong kila d. ta balon dĕllu, kai apa pandungangu sĕngkianu natĕtung sini?"

I Kumalĕ simimbangke si sire:

Ia kai ĕllang bōu Uľu,⁷⁰
 dadolarang bōu indala,
 mitu ganding, mitu ganding,
 sahune, mitu sahune,

⁶⁹ Een andere lezing voegt hieraan toe: „want hij was het moede geworden Makāampo te dienen."

⁷⁰ Tijdens Makāampo en lang daarna was Odong, gelegen aan de Westkust van het eiland Siau de hoofdplaats en woonplaats van de radja. Toen was de

Hij heft een gare-vis als zwaard in de hoogte
om het echte zwaard te vervangen!
zo kon hij de legerschare doen terugtrekken!"

Zodra zijn knecht (Tahapansiāng) zag dat Hengkengunaung en zijn makkers zich terugtrokken, deelde hij hun mede: „Zijn zwaard is hier bij mij, wat hij daar opheft is een gare-vis! Neemt zijn eigen zwaard mede om hem te kunnen doden, want met een ander wapen zult gij geen succes hebben! En meteen gaf hij het zwaard aan Hengkengunaung. Toen nam Hengkengunaung het zwaard mede en zij gingen weer naar beneden; daar aangekomen werd Makaaμπο door Hengkengunaung neergestoken, zodat hij stierf. Zijn hoofd werd afgehakt en door hen meegenomen naar Siau.

Toen Ansiga en Makalupa hoorden, dat Makaaμπο door de lieden van Siau gedood was en zij zijn hoofd hadden meegenomen, maakten zij onmiddellijk de oorlogsboten gereed met de bemanning en gingen naar Siau, met Pehe als doel. Nadat zij daar aangekomen en voor anker gegaan waren, lieten beiden een slaaf, genaamd Kumale, uitstappen. Toen Kumale naar boven was gegaan om het hoofd van Makaaμπο te halen, werd de overige bemanning door Makalupa en Ansiga bevolen langs het strand te gaan en van boot tot boot bij de vlerkprouwen de bindselen door te kappen en in de grote boten, die voor anker lagen of aan het strand waren opgetrokken, lieten zij gaten maken.

Kumale nu kwam bij een huis (waarin leven en lawaai gemaakt werd) en zag tevens, dat het hoofd van Makaaμπο op een groot bord midden in het huis geplaatst was, dat daaraan geofferd werd, en dat krijgs- en offerdansen uitgevoerd werden. Zodra Kumale in het huis gekomen was, werd hij door hen ondervraagd; en zij zeiden: „Bliksem noch donder hebben u aangekondigd, wat is de bedoeling dat gij zo plotseling hier verschijnt?" Kumale antwoordde hun:

„Ik ben een slaaf van Ulu,
een knecht uit het binnenland,
ik volgde de gong, ik volgde de gong,
de trom, ik volgde de trom;

Westkust het bos, het „ufune", zie aant. 27. Hiervan werd dan ook de naam van deze plaats afgeleid: Ulu (Oeloe), niet van het Maleise woord voor: begin, voorste, hoofd, zoals vaak gedacht wordt; cf. A. B. Daühan, Poelau Siau, pag. 15.

mitu ganding u ratune,
 sahunem Małambene!
 Awan tahiti mēlenehē,
 sena mamałui anging,
 kinā makabēsū bēdan dadē,
 kalu makahoweng bēdan dala,
 su ļaudē iambonge,
 su ruļunge wunga pinsang.⁷¹

Nahēpusē bawera ene, taumata ļawo sēngkianu narēmma-rēmmasē
 boe nēsighē kinahuntikilang, Buhē i Kumale nanapua tēmbo r tata-
 hoēnge, boe niwawane sarang sakaeng. Nasake apidē i sire nēhēngkasē
 baļango, ku napuļe soļong Moadē.

Su paļus'i sire, taumata ļawo (tau Siau) buhē nēpapinunu. Sarētau
 nikasilon sire tēmbo kai tadē, tangu i sire mēnkatewe nakoā soļong
 apeng: narēnta nasitondo-tondone apan sakaeng su apeng, boe i sire
 nanahusu si Makaļupa sire. Su ļaudē sakaeng i sire niwonohē, ku i sire
 nasue nate naļēmmisē.⁷²

Tangu i Makaļupa sire nahumpaem Moadē: narēnta su Moadē tēmbo
 i Makāampo niļēbing su Toad'u Surā. Sarang tempo ini lēbing u tēmbo
 ene sēsaļeēng u taumatang kapiřē apang taung-taung, sēsaļeēng r. lēbing
 i Makaļupa sireng Ansiga; komoļang i sire isēsēba: „Pangunang”.

⁷¹ Door middel van deze toverformule wist Kumale de mensen in diepe slaap te brengen.

volgde de gong van mijn koning,
 de trom van mijn vorst!
 Het intreden van regen doet de zee kalm worden,
 maneschijn doet de wind veranderen;
 de vis kan de lijn reeds ver in zee doen breken;
 de boom kan bot maken als hij nog in het bos staat,
 op zee wordt het opgehaald,
 aan de wal is een giftige paddestoel!"

Na deze woorden werden vele mensen plotseling zeer stil, en na nog wat gekibbeld te hebben, vielen zij in slaap. Nu pas nam Kumale het bord met het hoofd en bracht het naar de boot. Zodra hij in de boot was gestapt, werd het anker gelicht en zij keerden naar Moadë terug.

Na hun vertrek pas kwamen de meeste van de lieden van Siau weer tot zichzelf. Nu ze zagen, dat het hoofd er niet meer was, snelden zij naar het strand; daar aangekomen duwde ieder zijn boot in zee en achtervolgden Makalupa en zijn makkers. Maar op zee begonnen de boten met de gaten te zinken, en zij verdronken allen.

Makalupa en zijn makkers echter bereikten Moadë; daar aangekomen werd het hoofd van Makaanpo op Toad'u Sura begraven. Tot op deze tijd wordt bij het graf van dit hoofd door de heidenen ieder jaar geofferd, evenals op de graven van Makalupa, Ansiga en hun makkers. Deze plechtige handeling wordt „Pangunang” genoemd.

WALTER E. AEBERSOLD

⁷² Vergelijk hiertoe het slot van het „Verhaal van Himbawo”, Bijdr. deel 108, pag. 296/297.